CUM TRĂIAU STRĂMOȘII NOȘTRI

scrisă de

CRONICARUL CREMENE

VOLUMUL I.

BUCUREȘTI
EDITURA CASEI ȘCOALELOR
1927

Pentru ca să trăiţi cu închipuirea în trecutele vremi, ca să vă lămuriţi pe deplin din cele cuprinse în această cărticică, să aveţi înnaintea D-v:

ALBUMUL ISTORIC

(ISTORIA ROMÂNILOR IN ILUSTRAŢII)

DE

AP. D. CULEA

(La Librăria „RAMURI“ Craiova, costă 175 lei)

Cuprinde peste 300 desene (Domni, domniţe, boeri, ostaşi, arme, unelte, cetăţi, scene de luptă, obiceiuri, etc).

CA SĂ VEDEŢI CINE A SCRIS CĂRTICICA ASTA

Era la noi în sat — pe Ialomiţă — un dascăl de biserică, căruia îi plăcea să cetească cărţi de istorie: Intr'un sipet păstra cu sfinţenie vechi cronici cumpărate dela un călugăr rătăcitor; şi nu odată mă apuca asfinţitul soarelui pe prispa casei, ascultându-i cetania cu glas tare din „Cronica Ţării“ scrisă în chirilice.

Ştia toate moşiile Ialomiţei care la ce mânăstiri au fost închinate şi-mi povestea cu revoltă stăpânită neomenia călugărilor greci când umblau prin sate să strângă dijma. Şi azi îmi în minte răsună pomelnicul moşiilor ialomiţene: Deleanca, Săveanca, Sărindăreunca, Pantelimonul, Bălaşa Doamna, al căror nume abia mai stăruie în amintirea câtorva bătrâni din partea locului.

Decâteori mă duceam acasă în satul natal, mă întâmpina cu aceiaş preţioasă întrebare : „Ce mai e nou în istorie". Şi trebuia să-i aduc tot ce se publica în ultimul an. Urcase cu cetitul până la Xenopol şi Iorga.

Avea un simţ de discernământ uimitor pentru cultura lui făcută singur din cetiri întâmplătoare.

Il pasiona trecutul „celor pentru cari nu s'au scris cărţi în vremile de demult". I-am pus la îndemână oarecare material bibliografic, ca să-şi lămurească o mică istorie socială pentru cei fără multă învăţătură. A scris-o simplu, cu destulă precizie; — eu n'am intervenit de cât pe ici pe colo, cu unele adausuri şi dresuri stilistice. N'a ţinut să-şi puie numele adevărat pe cartul lui. „Ia sunt unul ca oricare altul din satul lui Cremene" — zicea el cu smerită modestie. Şi l-am poreclit cronicarul Cremene.

„Cum trăiau strămoşii noştri" este singura istorie fără războaie, alcătuită pentru cetitorii satelor noastre, în care a trăit anonim un dascăl de biserică, cărturar.

Ap. D. Culea. In zilele Paştilor, 1927, Bucureşti.

CUM S'AU INTEMEIAT SATELE

Incă de pe vremea când Romanii se amestecau cu Dacii, pământul era al celora cari îl lucrau şi-l apărau contra năvălitorilor. Nu erau moşii boereşti sau domneşti (ale Statului) cum au fost până în veacul nostru. Fiecare ţăran era liber să cuprindă atâta pământ, cât era harnic să-l muncească.

De pildă: Ţăranul Albu de pe apa Oltului a curăţit o poiană de pădure, a scos rădăcinele şi pietrele, a desfundat pământul şi a făcut acolo un bordeiu sau o căsuţă de bârne unde locuia cu familia lui. Fiind aici loc bun şi din belşug, şi-a adus rudele: fraţii, verii nepoţii şi i-a aşezat lângă el ca să facă sat; s'a numit satul lui Albul, al neamului Albeş-

tilor, sau *Albeştii*. Tot aşa, după obiceiu, şi-a făcut şi Bucur un sat cu neamurile lui (Bucureşti). Iaşu a întemeiat Iaşii, Braie sau Brăila satul Brăila, Braşăul-Braşovul şi aşa mai departe. Bătrânul întemeietor era în acelaştimp şi cârmuitorul şi judecătorul satului, de care ascultau feciorii şi nepoţii lui moş Albu, ai lui moş Bucur, moş Brăilă, moş Braşău, moş Iaşu etc. Aceştia locuiau şi moşteneau *moşia moşului* şi *strămoşului* lor, stăpânind-o deavalma, lucrând din ea cât puteau; numai locurile casă şigrădină erau proprietăţi împărţite la fiecare deosebit. La început, nimeni nu putea veni să se aşeze în satul Albeştilor, decât numai încuscrindu-se cu ei, ca să intre în tovărăşia de pământ şi de sânge a neamului întemeietor. Când pământurile începură să se îngusteze, ajungând prea strâmte pentru urmaşii familiei, cei strâmtoraţi îşi lărgeau ogoarele prin desfundarea ţelinelor şi curăţirea pădurilor vecine — fie alăturea, fie mai departe, întemeind noi sate. Căsătoria fetei sau a flăcăului peste şapte sate, pe altă vale, era lucru rar care se făcea cu despărţiri dureroase. Cel dus se părea că a trecut în „străinătate“, peste ţări

şi mări, şi jalea celui plecat se prefăcea în cântec de dor :

Maică, când m'ai legănat
Maică, rău m'ai blestemat:
Ca să am pe lume parte
Numai de străinătate...

Alt cântec spune aşa:

Fie pâinea cât de bună
Unde nu-i tată şi mumă
Ţi se face clisă în gură...
Mai bine păsat de mei
Dar să fii între ai tăi...

Iar în cântecul „amărâtă străinătate“ tânguirea celui plecat din sat este sfâşietoare:

Aşa-mi vine uneori
Să mă sui pe munţi cu flori
Să-mi văd fraţi, să-mi văd surori...
Şi aşa-mi vine câteodată
Să mă sui pe munţi de piatră
Să-mi văd mamă, să-mi văd tată...
Să mă uit spre răsărit
Să văd din cotro-am venit...
Jelui-m'aş munţilor
De dorul părinţilor,
Jelui-m'aş brazilor
Vai, de dorul fraţilor
Jelui-m-aş florilor
De dorul surorilor...

Astăzi, când omul spre a-şi agonisi traiul se strămută nu peste şapte văi şi şapte sate ci peste şapte munţi şi şapte ţinuturi (ba chiar în străinătatea adevărată), asemenea cântece plângătoare nu mai au înţelesul de altă dată. Drumurile de fier, poşta regulată, ţin legăturile între familiile risipite şi prin aceasta dorul şi jalea nu mai izbucnesc în cântece de „neagră şi amărâtă“ străinătate, fiindcă străinătatea nu mai începe dincolo de satul meu, ci peste hotarul ţării, unde oamenii grăesc altă limbă...

* * *

Un sat de acum 6—700 ani ni-l închipuim astfel: O risipă de 30—40 de case şi bordeie, făcute din bârne sau gard lipit. Se înveleau cu paie sau stuf. O fereastră cât bagi capul acoperită cu o băşică de bou. In mijlocul odăii era vatra. In curte: un plug de lemn, o râşniţă, un car tot de lemn cu două oişti (cele mai multe); iar în loc de magazie, gropi de ascuns bucatele mai sigur. In mijlocul satului, o căsuţă lunguiaţă fără turn

era biserica unde toaca de lemn ţinea loc de clopot.

Cele dintâi sate s'au aşezat pe văi, după coturile dosite ale dealurilor, în poenile ascunse, în preajma pădurilor, ca să fie în fereala năvălitorilor prădalnici.

Noi n'am avut timpul să facem case de apărare cu ziduri de piatră, pe dealuri, ca în ţările Apusului, căci ţara noastră era numai o pânză de păduri, cari ne dăruiau un adăpost repede şi sigur. Era destul numai ca străjile dela gura văilor să aprindă focul pe movili, pentru ca satele să-şi strângă avutul în grabă şi încărcate în care cu o oişte înainte şi alta înapoi, să apuce potecile tăinuite ale codrului până trecea primejdia. Poate că nefiind aceste păduri ocrotitoare, cine ştie dacă neamul nostru mai era în numărul de azi: aşa de multe valuri au trecut peste pământul românesc. Mărturiseşte chiar un strămoş, un vornic dela Câmpulung, către un călător din Asia mică care se întâmplase să fie la noi într'o vreme de bejenie pela mijlocul veacului al 17-lea, către sfârşitul zilelor lui Mateiu Basarab:

„Mulţumim lui Dumnezeu că nu avem castele în ţara noastră. În loc de castele şi cetăţi, avem aceşti munţi şi aceste păduri, împotriva cărora nici un duşman nu poate birui. Iar dacă am fi avut castele pe pământul nostru, duşmanul de mult, ne-ar fi gonit din ele. Iată din ce pricină năvălitorul n'a putut niciodată să ne cucerească sau să rămâie în ţara noastră". (Aşa scrie cartea: („Călătoriile patriarhului Macarie").

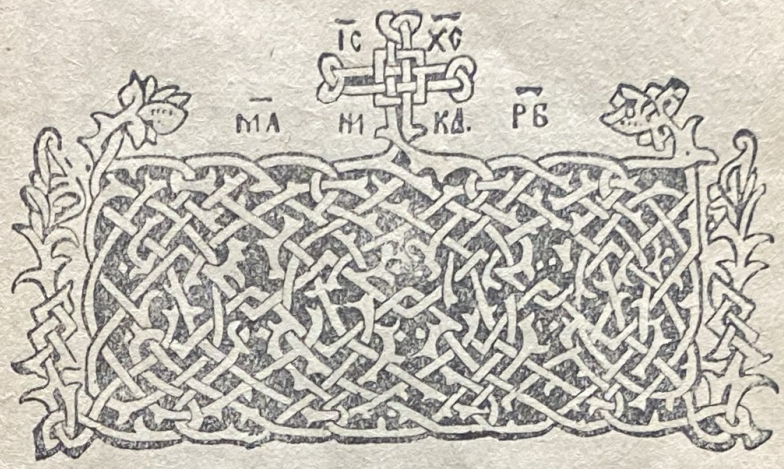

CEI DINTAI CARMUITORI

Peste satele revărsate în preajma pădurilor şi pe fundul văilor în lungul aceluiaş râu, stăpânea un voevod, ales de obştea văii. Satele de pe o vale alcătuiau o ţară; aşa, din vechi timpuri se pomeneşte de ţara Oltului, ţara Jiului, ţara Moldovii, ţara Crişurilor, ţara Bârsei şi altele, după numele apelor.

Căpetenia satului era judele (numit apoi şi cneaz), omul cel mai isteţ din sat, ales de locuitori la biserică, unde jura în faţa lui Dumnezeu că va cârmui cu înţelepciune. In

zile de sărbătoare, în faţa bisericii sau la umbra unui copac, el ţinea sfat cu bătrânii

satului, împăcând micile neînţelegeri. Câte o-

dată venea şi voevodul să împartă dreptatea şi să asculte poruncile.

Cnezii strângeau birurile şi dijmele depe toate productele, gloabele (amenzile ; se îngrijeau de podvezi, de oamenii de oaste... pentru voevod, sau mai târziu pentru boer şi pentru mânăstire, ori pentru domnie. Sătenii făceau clacă judelui, îi dădeau câte un plocon pentru judecăţi; pe lângă acestea, avea drept la pământ mai mult, drept de a ţine moară şi cârciumă, fiind scutit încă şi de unele dări către domnie.

Sub ochii judelui, ori ai oamenilor bătrâni din sat, se făceau şi unele schimburi comerciale. Cum banii erau foarte rari, se hotăra de jude preţul în producte. Bună oară, se dedea un bou, o vacă cu un viţel şi un cojoc pentru un galben; alt cojoc pentru doi bani ori o moşie arată şi semănată gata pentru un galben.

Cneazul sărea cel dintâi la oaste şi mergea călare, fiind sulităş sau arcaş.

Voevozii erau căpitani de oaste de luptă; iar când era pace umblau prin satele văii să strângă dările pentru el sau pentru domnie şi să împace neînţelegerile dintre oameni

In Ardeal voevozii români au fost înlocuiți pe încetul de nobili (boeri), castelani (comandanți de cetăți) de călugării mânăstirilor catolice, pe moșiile cărora se aflau satele. Unii din ei și-au părăsit religia, limba și neamul, făcându-se Unguri, ca să primească moșii și slujbe mari.

CUM S'AU INTEMEIAT ORAȘELE.

Noi Românii n'am avut dintru început târguri și orașe. Pe văile apelor și în preajma pădurilor, se înșiruiau satele cu casele risipite, închise cu gard și cu pomi, după obiceiul rămas dela Daci. De aceia satele noastre greu s'au putut preface în orașe cu case îngrămădite unele lângă altele. Iată o pricină pentru care am avut orașe atât de târziu. Satele săsești și ungurești din Ardeal erau făcute după moda țărilor din apus: case strânse, lipite unele de altele și aliniate. Românii ardeleni au făcut și ei la fel. Pentru asta satele ardelenești s'au

La o masă boerească (desen: D. Stoica)

putut uşor schimba în târguri şi oraşe. In Ardeal am avut cele dintâi oraşe împrejmuite cu zid şi şanţuri întărite cu ascunzători şi metereze de apărare.

Saşii au adus din ţările germane meşteşuguri şi deprinderea negoţului; dela ei au învăţat Ungurii şi Românii. Tot ei au fost cei dintâi întemeietori ai oraşelor din Moldova şi Muntenia, unde s'au aşezat ca meşteşugari şi negustori. Cele mai vechi oraşe ale Moldovii sunt: Baia, Siret, Târgu-Neamţ, întemeiate de Saşi după 1200. In Muntenia, cam pe aceiaşi vreme, au întemeiat Câmpulungul şi Târgovişte. Nemţii şi Ungurii s'au răspândit ca meşteşugari şi negustori şi prin celelalte oraşe româneşti înfiinţate mai târziu.

Toate oraşele româneşti s'au întemeiat în lungul drumurilor de comerţ, la locuri unde se opreau şirurile de care şi unde se făceau târguri (bâlciuri, iarmaroace) pentru satele vecine. La aceste locuri de lungi popasuri pentru negustorii călători, s'au făcut prăvălii, case, magazii, hanuri pentru adăpostul negustorilor şi al mărfurilor. De aceia

se ziceau târguri celor dintâi oraşe ale noastre. (Târgu Neamţului, Târgu Baia, Târgu Frumos, Târgu Mureşului, Târgu Jiu, Târgovişte sunt nume rămase până azi ale unor oraşe cari au început a fi întâi târguri, iarmaroace).

Fiindcă Domnii erau mereu pe drumuri, să strângă oşti, să facă judecăţi, să stea la pândă la locuri bune de pază, ei îşi făceau case domneşti pe la unele sate în cuprinsul ţării. Şi fiindcă Domnii aici îşi ţineau oaste şi boeri, satele sporeau, făcându-se orăşele. Aşa au luat fiinţă Huşii, Vaslui, Argeş, Bucureşti şi altele.

Şi fiindcă oraşele noastre au fost înfiinţate sau erau în parte populate de Saşi, cârmuirea lor veche s'a întocmit tot după moda nemţească. Primarul oraşului se chema şoltuz în Moldova şi jude în Muntenia, fiind ajutat de 12 consilieri cărora li ce ziceau pârgari. Ei ţineau „condica târgului", adică un registru unde treceau numele cu ocupaţia şi averea fiecăruia, vânzările şi cumpărările ce se făceau, întărindu-le cu iscălitura lor şi pecetea târgului.

Toate oraşele la început au fost sate — sate

româneşti. Satul lui Braie (Brăila), al lui Braşău (Braşovul), al lui Iaşu (Iaşii), al lui Bucur (Bucureşti), al lui Cernea (Cernăuţii) şi a. m. d.

Cum erau Bucureştii, înainte de Mihai-Viteazul, ne putem face ideie din descrierea unui călător francez care a trecut pe la noi: Un sat mare lângă Dâmboviţa; casele ca de ţară făcute din gard lipit cu lut şi acoperite cu stuf, cu şindrilă şi câteva cu ţiglă. Câteva biserici de lemn. Nici o clădire de seamă nu răsare dintre celelalte. Doar curtea domnească pe un deal (unde e azi biserica Mihai Vodă) închisă cu zid e mai arătoasă, cu toate că şi ea e făcută din paiantă. Oraşul era închis cu trunchiuri mari de copac înfipţi în pământ, unul lângă altul şi legaţi între ei prin grinzi deacurmezişul. Călătorul a văzut o uliţă podită cu trunchiuri de copac. Seara fu condus cu torţe pe această uliţă până la casa de oaspeţi.

In zilele Domnilor gospodari, Matei Basarab şi Vasile Lupu, capitalele (Iaşi, Târgovişte) s'au înfrumuseţat. Palatele domneşti şi bisericile erau de zid.

S'au clădit câte un turn mare de strajă unde era ceasul oraşului şi noaptea ardea felinarul. Cum se aprindea lumina, nimeni n'avea voie să iasă din casă până dimineaţa, când se stingea felinarul oraşului. Casele orăşenilor se făceau din gard, din bârne lipite cu pământ şi bălegar şi apoi văruite. Erau învelite cu şindrilă şi cele mai multe cu paie şi stuf. Cele boereşti aveau cerdace de umbră şi grădini împrejur.

Gândiţi-vă la un sat mare şi aveţi icoana oraşului de altă dată.

OCÂRMUIREA ŢĂRII IN VREMEA VECHE.

(Domnul şi Boerii).

Domnul nu era numai ocârmuitor, ci şi stăpânul ţării.

Puterea lui era nemărginită peste viaţa şi averea supuşilor. Multă vreme visteria ţării era şi a Domnului, din care cheltuia după voie, fără să dea socoteală cuiva. Judeca după bunul plac; pedepsea cum îl ducea capul, căci nu erau legi scrise de judecată, nici legi de datorii şi drepturi cetăţeneşti ca azi. Era stăpânul întregului pământ al ţării, — ţăranii nefiind decât nişte chiriaşi cari foloseau pământul, dând dijmă şi biruri. Din această

mare moşie, Domnul dăruia boerilor, mânăstirilor şi ţăranilor, pământuri când voia şi cât voia.

Obiceiul era ca Domnul să fie de neam domnesc. Aşa a fost familia Basarabilor în Muntenia şi a Muşatinilor în Moldova, din care au ieşit cei mai mari Domni români. Când erau mai mulţi moştenitori la tron, sfatul ţării (mitropolitul, episcopii şi boerii cei mai mari) alegeau dintre ei pe Domnul cel nou, dându-i sabia domnească, buzduganul, toiagul, şi steagul ţării. Alesul mergea apoi la Mitropolie, ca să depună jurământul pe Evanghelie; după aceia se arăta mulţimei adunate să vadă pe Vodă cel nou.

Veneau boerii rând pe rând să-i sărute mâna şi poala hainei, iar ceilalţi supuşi cădeau în genunchi.

La ospăţul dela curte, Domnul mânca din vase de argint, boerii din vase de lut, iar boerii mai mici din vase de lemn, după rang.

Pentru conducerea trebilor ţării, Domnul avea lângă sine boerii de sfat, cărora le încredinţa felurite însărcinări. La curtea domnească era o cancelarie unde diacii sau scriitorii de hârtii scriau poruncile, actele de proprietate şi tot felul de scrisori domneşti. Boerul care conducea cancelaria domnească purta titlul de *logofăt*.

Juzii sau cnezii satelor înconjuraţi de bătrânii satului făceau judecăţi.

Cei nemulţumiţi de judecata judelui mergeau la judecata boerului cel mare aşezat de Domn să facă dreptate. Acesta era *vornicul* (azi ministrul de interne şi justiţie). Ţara avea legături cu vecinii dela cari veneau soli.

Boierul care ţinea tainele legăturilor cu străinătatea, trimetea şi primea soliile, era *postelnicul* (azi ministru de externe).

Păstrătorul banilor, strângătorul birurilor, al dijmelor, îngrijitorul de cheltuelile curţii şi ale oastei, era *vistierul*, cum ar fi azi ministrul de finanţe.

Domnul era comandantul cel mare al oştirii şi numai când vrea, încredinţa comanda unui boer numit *hatman* în Moldova, iar în Muntenia *spătar*. (Spătarul ţinea spada Domnului la ospeţe şi alaiuri).

Boeria era o cinste la care ajungea orice jude de sat, orice ţăran prin vitejie şi pricepere.

Boerii nu plăteau biruri, nici dijmă. In schimb erau toți ostași gata de răsboiu și săreau cei dintâi. Domnii le dăruiau sate, moșii, și robi (țigani); numai ei aveau dreptul, la început, să ție cârciume, mori și vii. Când făceau omoruri nedrepte, judecăți nedrepte și alte blestemăți, Domnul îi bătea cu buzduganul; iar pentru trădare și călcare de cuvânt, le tăia capul, fără judecată.

Cu vremea, boeriile s'au îmmulțit după moda dela Constantinopol; aceștia erau boerii de rangul al II-lea. Unul îngrijea de masa Domnului (stolnicul); altul turna vin în pahare la masă (paharnicul); altul ținea cămara cu provizii; altul caii; altul supraveghea cuptoarele de pâine și a. m. d.

Oamenii aceia simțeau mare cinste să aibă astfel de slujbe, pe cari azi le fac servitorii. Feciorii lor de asemenea intrau pe la alți boieri mai mari și apoi la curtea domnească ca să servească pe Domn în toate prilejurile. Ei se chiemau *copii de casă* și însoțeau pe Domn și familia lui în alaiuri. Mai erau niște boerinași de a treia mână, foști boeri dar

cari au sărăcit. Ei se chemau *mazili* și aveau unele scutiri dela Domnie.

Orașele se cârmuiau de șoltuzii (juzi) cu cei 12 pârgari, având grijă să strângă oști pentru Domn și provizii pentru hrana orașului. Domnul punea în orașe slujbașii lui pentru strângerea birurilor, câte un căpitan al cetății și a oastei ce se aduna acolo. Atunci orașele au ajuns să fie reședințe de ținuturile, unde veneau săteni din împrejurimi cu treburi la slujbașii Domniei. Boerul pus în capul ținutului, adică al cetății cu satele ce țineau de cetate, s'a numit în Moldova *pârcălab*, iar în Muntenia județ sau *ispravnic* (azi prefect).

De acum la capitala județului se făceau judecățile, se strângeau birurile și oamenii de oaste. Numai în daraverile mari locuitorii făceau drumul lung până curtea Domnului, în capitala țării.

CETĂȚILE NOASTRE

Intâiele noastre oraşe au luat fiinţă la poa
lele munţilor, în dreptul trecătorilor deschis
peste Carpaţi, pe unde treceau carele de co
merţ; pe văile apelor, la poalele de codri
având alături movila, dealul, unde se făce
cetatea de apărare pentru vreme de năvăliri. Ş
azi se mai cunosc urmele cetăţii de alături
lângă toate oraşele din Ardeal. Inălţimile d
lângă Râmnicul Vâlcii, Târgovişteа, Arge
Piatra, Târgu Neamţ, Iaşi, Bârlad, Suceava
Galaţi, Cernăuţi, etc., au avut cândva cetă
pe ele. Bucureştii şi-au avut cetatea pe dealu
de lângă Dâmbovița unde e azi biserica M
hai Vodă. Oraşele-cetăţi se împrejmuiau c
şanţuri, cu ziduri de garduri acoperite c

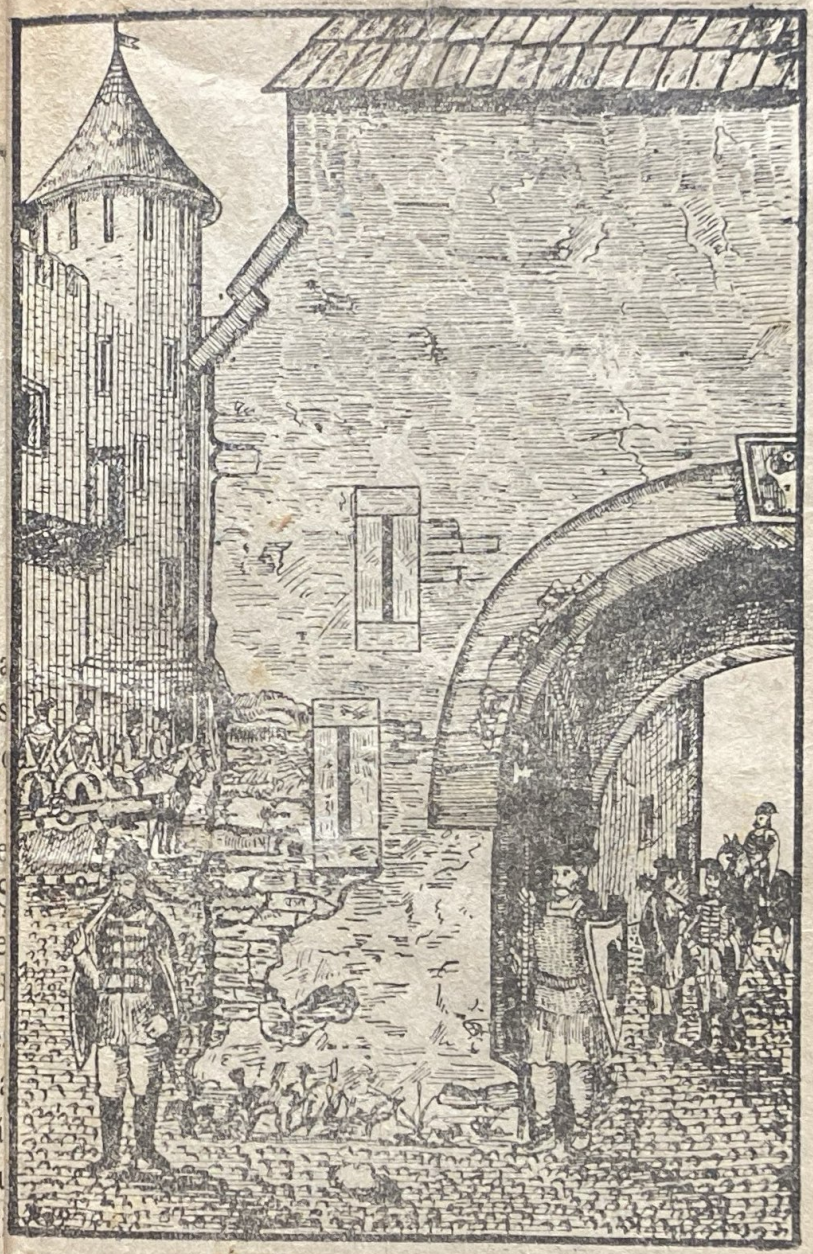

Poarta unei cetăţi

lut şi având pari ascuţiţi în vârf. Mai târziu s'au ridicat ziduri, de piatră cu porţi ferecate şi turnuri de pază. Aceasta s'a făcut în capitalele ţărilor şi la cetăţile dela hotare: Cetatea Neamţului, Suceava, Iaşi (la Cetăţuia), Târgovişte, la cetăţile dela vadurile Nistrului (Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă) şi ale Dunării (Chilia, Giurgiu, Turnu Măgurele, Turnu Severin şi alte câteva). Cetăţile ascultau de nişte comandanţi numiţi pârcălabi.

Cele mai vechi cetăţi pe pământul românesc au fost făcute de cruciaţii germani în unire cu Saşii abia veniţi în Ardeal, ca să apere trecătorile munţilor contra Tătarilor năvălitori, pe la anii 1200. Erau făcute din piatră pe înălţimi prăpăstioase. Aşa au fost: Cetatea de lângă satul lui Braşău (Braşovul), Cetatea dela Bran, Poienari, Turnu Roşu, Cetatea Neamţului.

Când regii Ungariei treceau trecătorile Carpaţilor după cuceriri, voevozii noştri s'au gândit să aibă şi ei cetăţi de oprire şi pază.

Dela cavalerii teutoni a rămas o cetate de piatră, pe vale în sus de Rucăr, unde Basarab Voevod a pus oameni de ai lui să păzească. Era făcută împotriva Tătarilor năvălitori, dar acum straja Domnului muntean oprea aicea trecerea Ungurilor; iar mai târziu a servit şi de vamă.

Basarab Voevod întăreşte o straşnică apărare pe apa Dâmboviţii, un fel de cetate lăsată dela Dumnezeu să apere singurul drum de trecere dela Târgovişte spre Ardeal, prin Bran.

Cetatea aceasta n'avea nevoie de ziduri. De pe colţii ei, câteva sute de oameni ar fi putut rostogoli în valea îngustă bolovani şi butuci, ca să strivească armate întregi. Avea şi un stăvilar care se putea lăsa şi ridica, spre a umfla apele ca să înnece pe duşmani.

Şi astăzi se vede sus altarul bisericii, în stâncă, cu chipurile voevozilor Basarabi, zugrăvite pe piatră. Aceasta este cetatea Dâmboviţii de sus, păzită de oaste şi de un comandant numit pârcălab, ca să fie strajă împotriva Tătarilor şi a Ungurilor şi loc de adăpost pentru familiile voevozilor în vremuri de năvăliri străine. Urmele ei se văd şi azi lângă satul Stoeneşti (jud. Muscel) şi locui-

torii din partea locului îi zic cetatea lui Ne-
gru Vodă.

Mai era cetatea Teleajăn cam pela Văleni
de Munte Prahova. Nui târziu Mircea cel Mare
făcu cetate de zid într'o insulă în faţa Giurgiu-
lui, ca să fie de apărare împotriva Turcilor.

Brâul de cetăţi s'a întins în lungul Dunării
dela Severin, Turnu, Giurgiu şi Cetatea de
Floci în faţa Hârşovii. Când Giurgiu a
căzut în mâinile Turcilor, Vlad Ţepeş făcu
cetatea Dâmboviţii de jos pe o înălţime lângă
satul lui Bucur sau Bucureşti.

Pe aceiaşi vreme, Alexandru cel Bun făcu
cetăţile de strajă la vadurile de trecere îm-
potriva năvălitorilor de peste Nistru (Hotin
Cetatea Albă şi Chilia la gura Dunării).

Cetăţile noastre nu erau aşa de straşnice
cu ziduri înalte şi groase, ca cele din apus.
In războaiele cu vecinii, Românii nu dădeau
lupta sub cetăţi, ci de obiceiu în văi, şi păduri, la
strâmtori şi mlaştini, unde vitejia românească
se punea la încercare piept la piept cu duşmanul.

In acelaş scop de apărare şi adăpost în
vremuri grele, mânăstirile noastre au fost şi
ele un fel de mici cetăţi închise cu ziduri şi

metereze, cu porţi grele, având înnăuntru apă
şi hrană pentru multă vreme.

Târziu de tot, când cetele de Turci şi hai-
duci, cutreerau ţara, boerii olteni s'au gândit
să-şi facă un fel de casă-cetate numită culă.
Cula era o casă înaltă ca un turn, cu 2—3
caturi. Avea deschizături înguste prin pereţi
pe unde trăgeau afară. Pereţii erau de zid
gros şi porţi de stejar legate cu drugi de
fier. In odaia de jos era fântâna şi proviziile.

Rămăşiţele acestor adăposturi ne mărturi-
sesc cât de neliniştită era lumea în veacurile
trecute, faţă de siguranţa zilelor noastre.

CUM ERA INTOCMITĂ OASTEA Ş CUM SE LUPTAU ROMÂNII IN VECHIME

După mărturiile păstrate în cărţi vech lesne ne putem închipui cum era oastea p vremea lui Mircea cel Bătrân, Ţepeş Vod şi Ştefan cel Mare, ce arme se întrebuinţa şi în ce chip se purtau luptele.

Noi am fost un popor de ostaşi, gata or când să sărim asupra vecinului năvălitor car ne călca ţara. Pela cetăţile dela hotare, î lungul, Dunărei şi al Nistrului, străjuiau, c rândul, ţăranii din satele vecine, iar pe l trecătorile munţilor păzeau plăeşii (cum a

fi grănicerii de azi). Când erau năvăliri cumplite, pădurile, mânăstirile împrejmuite cu ziduri, cetăţile din lăuntrul ţărilor (Poenarii, Suceava, cetatea Neamţu) serveau pentru adăpostul femeilor, domneşti şi boereşti; iar bărbaţii în stare de a purta arme porneau la luptă. Dela cel din urmă ţăran şi până la cel mai mare boier, mânuirea armelor era învăţătura de frunte. Moartea pândea pe om la toate drumurile; şi nu era pe atunci siguranţa de azi. Pădurile forfoteau de fiare. Vânătoarea de zimbri, de urşi, de cerbi, de lupi era o şcoală de oţelire pentru războaie şi o petrecere. Bărbaţii îşi luau feciorii la vânătoare şi la lupte; ca să-i deprindă cu greutăţile vieţii ostăşeşti, îi puneau de mici să tragă cu arcul, cu suliţa, ghioaga, să călărească.

Alerga feciorul „pe cal cât putea, sărea de pe un cal pe altul şi punea trei cai alături şi de pe jos se repezea şi-i sărea pe tustrei pe sus“, scrie un martor.

Atât boierii cât şi ţăranii îşi deprindeau copiii să umble cu picioarele goale prin zăpadă, să rabde de foame, să ţie la oboselile

drumului și ale călăritului, fără să geamă fără să murmure. Așa au să ajungă copi niște viteji — ziceau părinții. Cei mai î demânateci ajungeau comandanți.

Domnul avea totdeauna lângă el cete *curteni* cari erau boernași și țărani înstăr scutiți de unele dări pentru a face pază jurul Curții domnești. *Boerii* erau comandan

ai curtenilor și ai gloatelor (cetelor) de țărani. Cei mai bogați purtau la războaie haine de zale, platoșe, scuturi de fier, coifuri de fier, săbii, paloșe și suliți cu tăiș, cu vârf și cârlig pentru a trage călărețul de pe cal. Curtenii și țăranii se îmbrăcau cu niște zăbunuri de postav închis căptușit cu lână de 2—3 degete ca să fie apărați de paloșe și săgeți.

Mai toți ostașii erau călări pe caii lor de acasă; pedestrași erau numai țăranii cei mai săraci. Fiecare ceată (sau pâlc cum se zicea) comandată de un boier avea steag cu chip de sfinți pe el. Tunurile de lemn legate cu cercuri de fier, erau purtate pe care.

Când se aruncau ghiulele de piatră, se făcea un praf, un fum și un sgomot grozav dar fără mare ispravă. Tunuri de acestea avea Țepeș și Ștefan Vodă, pe care le cumpărau dela Sași și dela Poloni, ca și armele de fier. Fiecare ostaș, țăran sau boier, venea cu calul lui de acasă, cu haina lui, cu armele lui.

Când străjile aduceau vestea că dușmanul a trecut hotarul țării, Domnul făcea chemarea

oastei să înfrunte primejdia. Călăreţii pe cai uiţi ca vântul, alergau pe la boerii de ţară, să se ridice cu ţăranii din satele lor. Se aprindeau focuri mari pe înălţimi şi buciumaşii satelor şi târgurilor sunau alarma.

Ţăranii îmbrăcau cojoacele şi zăbunurile păroase, opincile şi iţarii, aruncându-şi în spate arcul şi tolba cu săgeţile de fier; se adunau, unul câte unul la casa judelui. Luau cu ei coasele pentru a tăia picioarele cailor; topoarele pentru lupta corp la corp şi pentru

ăiatul copacilor; arcanul de frânghie pentru
prinde pe călăreţ; scutul de lemn ori de
răchită împletit; sulița de lemn de corn pârit la foc, ori c vârf de fier. Atârnau de blâncul şeilor sacul cu merinde şi ghioaga nestrujită cu piroane ţântuită, care când o nvârteam, câte opt pe loc trânteam", cum pune cântecul.

Şi gătiţi astfel, se coborau pe văi, cu judele au cneazul satului în frunte, la locul de alunare, unde aşteptau boierii, căpitani de ete. Pâlcurile, toate strânse la un loc, se uneau sub comanda Domnului, ori a hatmanului, spătarului ori a vornicului, cum se hemau marii comandanţi. Satele rămâneau ustii, ierburile şi semănăturile se ardeau pele se otrăveau, iar oastea cea mare se scundea neştiută în codrii de unde pândea işcările duşmanului. Cântările de buciume diferite părţi, iscoadele care se arătau ici olo şi apoi piereau, înşelau pe năvălitori, trăgându-i în cursă printre prăpăstii şi morile, prin văi împădurite unde aşteptau ai oştri. Deodată ţâşneau din desişuri pâlcuile de ostaşi, scoţând chiote sălbatece. Bu-

ciumele și trâmbițele prindeau a sună de îmbărbătare.

Ca din pământ se iveau călărețiĭ noștri și în iureș fulgerător se aruncau asupra dușmanului prins de groază neașteptată.

Intr'o zi, mult două, lupta era sfârșită. Atunci se alegeau călărețiĭ cei mai buni, viteĭii cei mai iscusiți în războaie, cari să urmărească pe dușmani, până peste hotare.

După luptă, se făcea slujbă de mulțumire lui Dumnezeu și pentru pomenirea celor căzuți. Se făcea ospăț mare cu căpitanii și Domnul ciocnea paharele cu toți. Meșterii cântăreți ticluiau cântecul de laudă al isprăvilor ce se cântau la masă.

Ștefan, Ștefan, Domn cel mare
Seamăn pe lume nu are
Decât numai mândrul soare...

In clipele acelea de bucurie Domnul punea la cale zidirea unei biserici de pomenire, împărțea daruri și moșii celor mai viteji ostași.

Așà s'au întemeiat satele de răzeși din

Moldova până la Nistru, ca și cele de moșneni din Muntenia.

Așà au luptat strămoșii noștri, așà ni s'a păstrat neamul și țara, veacuri de-a rândul: zi și noapte cu arma în mână.

LUADA VITEJIEI ROMÂNEȘTI DE CĂTRE STRĂINI

Streinii cari au trecut pe la noi şi ne-
văzut luptându-ne, s'au minunat de cura
nostru, de chipul cum ştiam să dăm lovitu
când năvălitorii erau mai numeroşi şi
arme mai tari. In taberile Polonilor, Ungu
lor, Turcilor, când ne călcau ţara, veneau
scriitorii cari însemnau în cărţi istoria lu
telor.

Ori cât ne erau de duşmani, aceşti cărt
rari au spus lucruri de laudă despre noi.

„Straşnici arcaşi sunt Moldovenii ăştia
Până-i clipi de două ori din ochi, ei arun
12 săgeţi. Sunt fără pereche — scrie un
Nimeni nu-i întrece la aruncatul săgeţilo
de-a călare, din goana calului, atât la îna
tare cât şi la retragere".

Prin anii 1429, a venit pe la noi un Ita-
ian cu numele Torcello, trimis de ţările
nari din apus, ca să stăruie la unirea popoa-
elor creştine împotriva Turcilor. Intre apă-
ătorii viteji ai creştinătăţii, Italianul punea şi
e Domnul Munteniei (pe atunci era Vlad
Dracul, tatăl lui Vlad Ţepeş), spunând că
l ar putea să scoată la războiu până la
5000 călăreţi, cari sunt „printre cei mai ve-
eji din lume" – scria Italianul cari va fi vă-
ut pe ai noştri în vre-o luptă.

Un istoric ungur (Verancics) scrie despre
staşii ţărani: „Armaţi numai cu suliţi şi coase,
leargă cu o iuţeală de necrezut prin munţi
păduri şi atacă deodată pe cei dinainte,
ijlocul şi pe cei din urmă din cetele duş-
ane. Acei ţărani sunt atât de neobosiţi şi
scusiţi în meşteşugul de a lovi pe duşman
cât cel care n'a văzut, cu greu ar putea
ă creadă".

Un Italian, doctorul lui Ştefan cel Mare
scris aceste rânduri despre noi: „Sunt oa-
eni de fapte şi isprăvi; nu de stat pe sal-
a, ci pe câmpul de luptă; şi după cum
i-au spus mulţi oameni cum se cade ce au

venit din Constantinopol; Turcii au ma
frică de acest Domn şi oamenii lui".

Un Polonez: „Sunt viteji, meşteri a m
nui sulița şi scutul, deşi sunt nişte ţăra
proşti, luaţi dela plug"... „Infruntă luptele
atâta îndrăsneală şi cu atâta dispreţ faţă
duşman şi încredere în sine – scrie altul
că adesea nu cu multă oaste au împrăşt
armate întregi de ale vecinilor... Nici că es
alt popor, care pentru vitejie în războiu
apere o ţărişoară mai mică contra mai m
tor duşmani, atăcându-i şi respingându-i fă
încetare" — scrie alt Polonez.

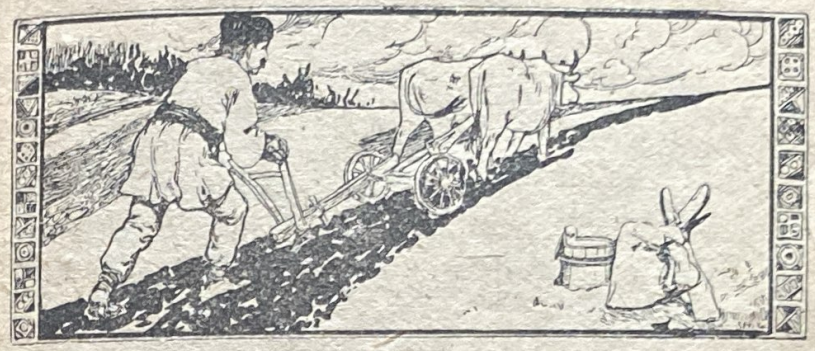

CREŞTEREA VITELOR ŞI PLUGĂRIA IN VREMEA VECHE.

Până prin veacul al 16, aproape întreaga întindere a Ţărilor Române era o pânză de de codri şi de păşuni fără sfârşit. De ştiai seama locului, puteai merge dela Hotin şi până la Bucureşti numai prin păduri, spunea un călător strein ce a trecut pe la noi. Ploile erau mai dese, din pricina pădurilor azi dispărute şi iarba era mai bogată. Creşterea vitelor era îndeletnicirea de frunte a locuitorilor şi marea bogăţie a ţăranilor. Cu toate jafurile vecinilor, rămâneau destule cirezi de boi şi vaci, turme de oi, herghelii de cai, cari să ajungă locuitorilor să-şi plătească numai cu ele birul

către cârmuire şi către Turci. Boii moldove
neşti erau vestiţi până în ţările de lângă ma
rea Baltică; iar caii, frumoşi, iuţi, răbdători
erau căutaţi de Poloni, de Turci şi de Unguri
Turcii chiar aveau un proverb de laudă pen
tru caii noştri:

„Nu-i nimic mai frumos pe lume ca un flă
cău persan şi un cal moldovean".

Caii aceştia au fost tovarăşii de vitejie a
Românului; cum îi laudă cântecul:

Că Românu-i frate bun
Cu orice cal viteaz, nebun...
Că nu-i cal împărătesc
Ca negrul ăst voinicesc;
Orice alung
Cu el ajung;
Ori când plec
Pasări întrec..:

sau:

Din Siret şi până'n Prut,
Murgu apă n'a băut,
Iarbă verde n'a păscut...

„Fiecare, om, şi cel mai sărac, are câte un

cal de goană şi războiu - scria un Ungur din zilele lui Ştefan cel Mare. Sunt mici, răbdători şi iuţi. Se obişnuieşte să le despice nările, ca să nu obosească din cauza respiraţiei neîndestulătoare, în cât calul cel mai slab rabdă câte 3 zile oboseala războiului, chiar pe căldura verii".

Cu caii aceştia, cari „se aşterneau drumului, ca şi iarba câmpului la suflarea vântului", vorba cântecului, se ducea poşta cu veşti şi soliile în ţările depărtate.

Pe asemenea cai a călărit Ştefan al Mare 47 de ani în războaele sale, Mihai Viteazul, Petru Rareş...

Pe un Murgu a fugit Rareş din faţa Turcilor peste munţi. Iar când se întoarce dela Constantinopol, scrie boerilor dela Suceava, întrebând întâiu de Murgu şi apoi de soţie, de copii.

Nu-i cântec bătrânesc fără ca voinicul să nu vorbească de calul iubit:

Stăpâne, stăpâne,
Până a nu mă vinde,
Tu adu-ţi aminte

Că an la Bobotează,
Când preoții botează,
Eu m'am întrecut,
Cu cinci zeci de cai,
Tot cai ungurești
Tot cai muscălești
Și de cei turcești,
Tot cai potcoviți
Bine închingiuiți,
Eu nepotcovit
Și nechingiuit;
La întrecere te-ai luat
Pe ghiață lucioasă
Sticlă lunecoasă;
Ei s'au împiedicat
Jos că mi-au picat,
Eu nepotcovit
Inainte-am ieșit;
La toți am plăcut
Fală-ți-am făcut
Și ție
Și mie
Ție de viteaz
Mie de cal bun!
Stăpâne, stăpâne
Până a nu mă vinde
Iți aduc aminte
De când ne băteam
Intr'al Mării prund
Cu Turcii

Cu Frâncii (1)
Frâncii ne'nfrângeau
Turcii ne băteau,
In Mare ne băgau
Mulți că se'nnecau;
Eu am înnotat
Marea 'n lung și'n lat...
D'asta-s vinovat:
Că m'am împiedicat
De-o pană
De mreană
Și că-ți am udat
Poala de caftan (2)
Și cel buzdugan...
La mal de-am ieșit,
Din nări am suflat
Toate le-am svântat
Nimic n'am stricat.
Și cum am putut
Fală ți-am făcut
Și ție
Și mie
Ție de viteaz
Mie de cal bun...

---

1) Frâncii era numirea ce-o dădea Românii în vremile vechi tuturor streinilor ce veneau cu corăbiile în porturile noastre.

2) Caftan era o haină lungă purtată pe deasupra; era o haină de boerie...

FLĂCĂUL ȘI MURGUL

Murgule, căluțul meu
Ce te-abați din drum mereu?
Ori ți-e greu de trupul meu?
Nu mi-e greu de trupul tău.
Flăcăiaș, flăcăul meu
Ci mi-e greu năravul tău:
Pe la câte cârciumi treci
Pe la toate tu-mi petreci.
Unde stai și te oprești
Tu de mine nici gândești;
Tu te'nfunzi într'o odaie
Iar eu rod numai gunoaie;
Imi dai fân — nuielele
Și grăunțe — stelele
Și pe drum — ciomegele
Că-s uitate legile.

ROIBULUI

Du-mă roibule pribeag
C'oiu mânca frunză de fag;
Du-mă roibule în colnic
Să port arme de voinic;
Du-mă roibule în păduri
Să port arme de panduri
Haide, roibule, mai tare
Du-mă colo în codru mare...

FLĂCĂUL ȘI MURGUL

Foae verde foi de praz
Mor murgule de necaz
Că nu știu cui să-te las.
Să te las la taică-meu?
Taică-meu e om bătrân
Nu poate să-ți facă fân.
Să-o rog pe maică-mea
Ca să te'ngrijească ea?
Maică-mea-i neputincioasă
C'abia mai iese din casă.
Să-ți ia seama sora mea?
Mi-e grijă că n'ar putea:
Sora mea e fată mare
Și'n zile de lucrătoare
Ia furca dela perete
Și se duce în sat la fete
Mori de foame și de sete!
Să te las la frate-meu?
Mi-e grijă c'o fi mai rău:
Frate meu e om bogat,
Om cu trecere în sat
Se ține de judecat;
O să te ție legat
Nebăut și nemâncat
Ca un mare vinovat.
Foicică rosmarin
De cât, murgule, strein,
Mai bine cu mine hai,

Hai murgule pe plai
C'oiu avea grijă de tine
Ca să ai şi tu de mine.
Şi la bine şi la rău
Cum s'o îndura Dumnezeu !

Până în veacul XVII se mai găseau herghelii de cai sălbăticiţi prin păşuni. Toamna, când veneau ploile şi se făceau băltoace, oamenii îi înconjurau cu chiote, până-i vârau în băltoace şi apoi îi prindeau cu înlesnire. „Chiar în mijlocul iernii se hrănesc pe câmp şi frâng cu copita lor ghiaţa ce acopere iarba", spune un călător străin.

* * *

In preajma caselor şi prin poeni, erau prisăci nenumărate, (ştiubeiele erau nişte rezături de copac scorburos, ori nişte coşniţe de paie) a căror miere şi ceară mergeau până în Italia şi la Constantinopol. Şi erau a tâtea păduri la noi, că satele abia se deslu şeau din desişurile de pomi roditori. Leşii ziceau că de câte ori veneau cu oaste în Ţările Române, n'aveau nevoie de altă provizie: poa-

mele cari sunt cu îndestulare în ţară, le-ar fi de ajuns pentru toată oastea. Numai Domnul, boerii şi mânăstirile aveau vii. Ţăranii beau vin făcut din miere (mied), fiindcă mierea era din belşug.

Se ara cu plugul de lemn poenile şi tarlalele din preajma satului; dar nu se făcea plugărie întinsă, fiindcă cerealele nu se vindeau. Se semăna meiul (mălaiul) din care se făcea mămăligă şi grâul pentru pâine, însă numai pentru nevoile familiei; apoi orz, ovăz şi secară. Când Turcii ne-au strâns de gât cu birul, ne cereau şi grâu. Atunci locuitorii Ţărilor Române, ca să nu muncească pentru asupritori, au început să semene porumb adus din alte ţări şi să mănânce mămăligă pe care Turcii nici n'o gustau măcar. Aceasta s'a întâmplat târziu, prin veacul al XVII, înainte de domnia lui Brâncoveanu. Grăunţele le păstrau în gropi tăinuite, ca să nu dea năvălitorii, asupritorii, peste ele. Dar Turcii, Tătarii şi oricine ne-au călcat, le descopereau prin lipsa de rouă pe deasupra gropii.

Se treiera cu bățul (imblăciul) și cu caii. Moară de apă (și apoi de vânt) ținea numai judele sau cneazul satului; țăranii aveau râșnițe.

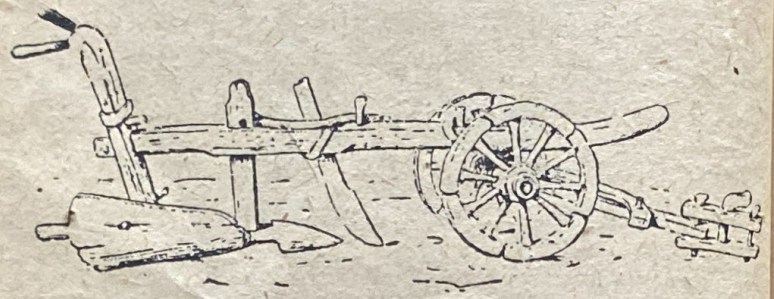

MEȘTEȘUGURILE DIN VREMURILE VECHI.

Din vechi timpuri, săteanul și femeia lui știau câteva îndeletniciri pentru nevoile caznice, fără ajutorul meșterilor.

Dacă oricine putea face o furcă, o cruce, nu oricine putea săpa o albie, ori niște linguri; nu oricine putea ciopli piatra dela temelia bisericilor și cadrele ferestrelor; nu oricine putea face arcul, cojocul, căciula, ori oala de bucătărie. De aceia satele și orașele au avut dela început meșteri: *lemnari* sau *dulgheri, rotari, cojocari, blidari, olari*. Femeile țeseau pânza de in și cânepă pentru cămăși, țeseau postavuri pentru sumane sau zeghi, cari se netezeau la piuă.

Prin poieni de pădure, *lingurarii* sau *blidarii* (cari erau Români şi nu Ţigani) scobeau albii (coveţi), lingure, fuse, blide de lemn şi altele.

Meşteri fierari erau puţini, căci nu era nevoie de ei. Casa, plugul, carul, se făceau numai din lemn fără cuie de fier. Iar puţinele lucruri de fierărie: lacătul, cheia, cuţitul, toporul, coasa, secerea, fierul de plug, sulița se aduceau dela meşterii din Ardeal. Cu vremea s'au ivit meşteri *căldărari, potcovari, lăcătuşi, zlătari,* mai ales dintre Ţigani.

Fiindcă moşiile erau boereşti şi mânăstireşti, iar sătenii n'aveau voie să ţie moară, *pietrarii* ciopleau pietre de râşniţă, pentru mica moară de pe lângă casa fiecărui gospodar.

Să nu uităm pe *lumânărari*, sau *făclieri*.

Cele dintâi scânduri se ciopleau cu mâna de anumiţi lucrători, cu barda şi tesla, numiţi *bărdari, teslari;* apoi s'au ivit şi alţi meseriaşi cari făceau şindrilă, numiţi *şindrilari.*

Sate întregi se îndeletniceau cu aceste meserii în preajma pădurilor. Fierăstraiele me-

O furcă de lemn

canice mişcate de apă, în părţile de munte
s'au întrebuinţat ceva mai târziu. Le am adu
din Ardeal. Şi fiindcă producţia noastră er
mică, din Ardeal aduceam scânduri gata
şindrilă (şiţă, draniţă) pentru învelit casele d
oraş şi bisericile. *Plutaşii* coborau dela munte
pe râuri, ca şi azi, aducând în porturile Du
nării butuci întregi pentru facerea corăbiilo

Cu vremea, meşterii lucrători ai lemnulu
s'au specializat: Unii se îndeletniceau cu fa
cerea bisericilor de lemn, a crucilor la drum
(troiţe) şi cimitire, alţii s'au făcut *dogari* (bu
nari), *rotari, stoleri* sau *tâmplari*, adică ce
ce săpau lemnul pentru tâmpla bisericilo
sfeşnicile, scaunele bisericeşti şi altele. Ca
rele ţărăneşti, carele de povară, le făceau ro
tarii noştri. Caretele, rădvanele domneşti ş
boereşti, le făceau meşterii din Ardeal, de l
cari apoi au deprins şi ai noştri acest meş
teşug de lux pentru vremile acelea.

Era pe la noi o meserie care a pierit de
mult: Făcătorii de arcuri şi săgeţi, sau cum
se chemau pe atunci, *săhăidăcari*.

Sătenii luminau casa cu opaiţe. Dar pentru
biserică trebuiau făclii de ceară curată. Anu

miți oameni, cari aveau și stupi de albine, se îndeletniceau cu meșteșugul lămânăritului.

Plăcerea mândră de a purta blăni e veche. Domnii, boerii, comandanții de oști, purtau căciulele și dulamele lor (haine cu blănuri scumpe) și vara, fiind socotite ca modă de lux la toate prilejurile mari. Blănurile de preț se așezau pe dulame, de *blănari* vestiți; de aceia meseria asta este cunoscută din timpurile cele mai vechi.

Totdauna țăranul a avut nevoe de *cojocar*, pentru a-i face căciula, a-i blăni, a i înflori cu cusături cojocul. Erau mulți cojocari prin târguri și orașe: mahalale întregi, pe unde veneau țăranii să cumpere cojoacele, piep tarele și căciulile gata.

Olăria este o străveche îndeletnicire sătească rămasă dela strămoși: Oalele, ulcelele, ploscile, toate pline de înfloriturî, serveau nu numai ca lucruri casnice, dar și de podoabă, așezate pe poliți, pe blidare și unele chiar se atârnau pe pereți, de frumuseță. Cărămida făcută de *cărămidari*, se întrebuința numai la lucrul bisericilor, cetăților, curților domnești și boerești și pe la orașe.

Meşterii cărămidari şi zidari, veneau adesea, din Ardeal, aduşi de Domni.

In vremuri de tot vechi, nu se pomenea de *croitori*, de *cizmari* sau *ciubotari* prin sate. Hainele le coseau femeile, iar opincile erau făcute de bărbaţi, ori de nişte meşteri numiţi *opincari*. Barem în Ardeal, stăpânirea ungurească oprea prin legi ca ţărănimea, „prostimea", să nu poarte ciubote, ci numai opinci.

Şi aceasta a ţinut până acum 100 de ani aproape. Vechile ciubote erau galbene. Au fost aduse pentru Domni, boieri, jupâniţe, pentru ostaşi, de negustori saşi şi poloni. Cu vremea au venit ciubotari străini la noi (din Ardeal mai ales), prin oraşele mari, ocupând câte o stradă întreagă („uliţa ciobotarilor"). Dela ei au învăţat şi Românii ciobotăria. Moda papucilor ne-a venit dela Turci. Anumiţi meşteri numiţi *papugii* lucrau papuci pentru jupânese şi boeri. In legătură cu industria pielăriei, s'au format la noi, pe la oraşe, pe uliţi anumite, alţi meşteşugari: *tabaci* sau *tăbăcari, şelari, curelari*.

Postavurile de casă erau sbârlite, groase şi nu bine bătute la ţesut. Pânza de in şi

cânepă, la fel. Ţesutul mătăsii nu se cunoştea. Postavurile pentru orăşeni, pânzeturi şi mătăsuri se aduceau din Ardeal, dela Constantinopol şi chiar din Italia. Când am avut şi noi *postăvarii* noştri, ţesători de pânzeturi, s'au ivit şi *croitorii*, pe la oraşe.

Părul se purta lung după obiceiul călugăresc. Până pe vremea lui Ştefan cel Mare şi Neagoe Vodă, părul cădea în plete pe umeri, barba se rădea, lăsându-se cu mândrie mustăţile lungi. Pe vremea lui Ion Cumplitul şi Mihai Viteazul începuse să se tundă părul şi să se lase barbă. Ceva mai târziu, boierii şi Domnii îşi rad capul şi numai un moţ lung atârnă pe frunte, după moda turcească. De atunci *bărbierii* încep să aibă cătare tot mai multă.

Meşterii de oraşe erau la început străini (Saşi, Unguri, Poloni şi alţii veniţi de peste Dunăre). Pe lângă ei şi-au făcut Românii ucenicia.

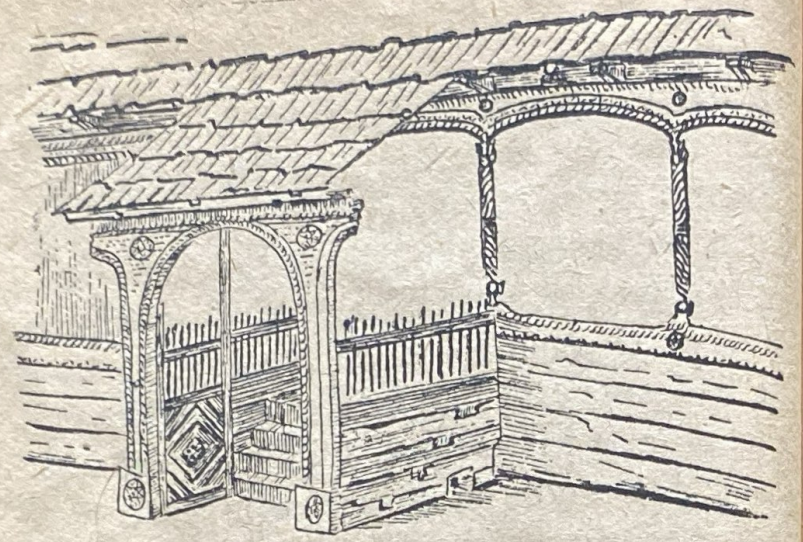

MEȘTERI DE PODOABE ȘI FRUMUSEȚI (ARTIȘTI) DIN VECHIME

Dar meșterii de lux, de frumusețe și podoabe (artiștii, cum le zicem noi azi) lucrau pentru cele sfinte, pentru casa lui Dumnezeu s'o facă cât mai minunată în strălucire și bogate podoabe.

Erau zugravi (azi pictori), zidari, cioplitori în piatră și lemn (cărora le zicem azi arhitecți și sculptori) cari lucrau cadrele ușilor ferestilor, săpau catapetesmele, tâmplele, stâlpii, scaunele, sfeșnicile, ușile, înflorau pietrele

de mormânt cu un covor de înfloriturî și slove însemnau pe lespezile amintitoare de deasupra intrării, numele făcătorilor de lăcașuri. Erau călugărițele și unele domnițe și boie-

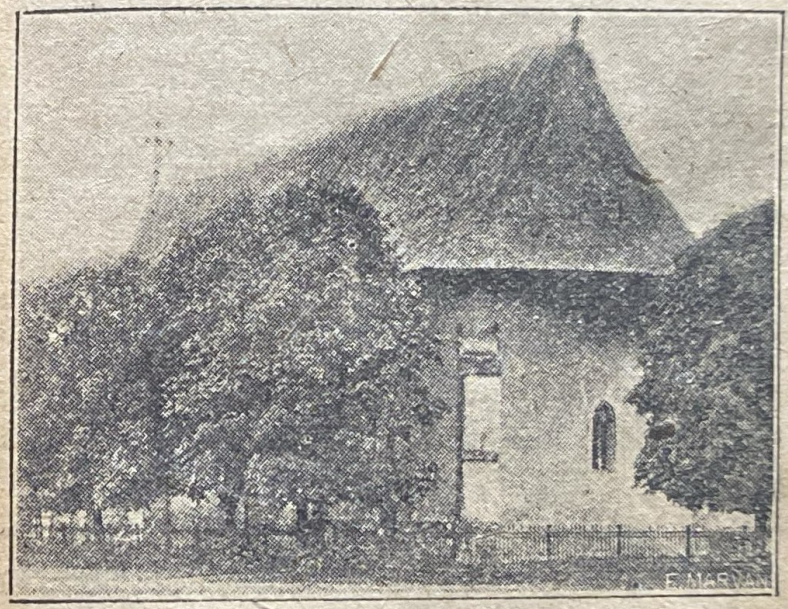

Veche biserică domnească (Biserica lui Bogdan Vodă din Rădăuți), veacul XIV-lea.

roaice cari țeseau și coseau cu evlavie, perdelele, aerele, odăjdiile bisericești; erau călugării sau simpli mireni, cari scriau cu mâna

pe piei de viţel (pergament) la început şi ma
apoi pe hârtie groasă, cărţile sfinte cu minu
nate chenare şi litere înflorite, ferecau cărţi
cruci, icoane, sicrie cu moaşte, adică le îm
brăcau cu aur şi argint, ciocănind apoi cu
ciocanul chipuri şi desene frumoase. Tot din
tre ei au fost cei mai buni tipografi de că
toţi tipografii Ţărilor Balcanice.

Aceşti artişti cari ne minunează şi azi cu
lucrul lor, au rămas necunoscuţi. N'aveau
voie să şi puie numele; puţini au îndrăznit
să se iscălească în colţuri tăinuite.

Legenda mânăstirii Argeş ne pomeneşte
de Manole meşterul. O fi trăit sau e poveste?

Chenarul de piatră înflorită dela uşa mână-
stirii Bistriţa (Vâlcea) făcut pe la 1510, poartă
iscălitura artistului „Mane meşter". Dar lu-
crarea acestuia seamănă cu podoabele de
piatră dela Curtea de Argeş şi mânăstirea
Dealul s'ar putea bănui că e aceiaşi mână
meşteră şi că deci meşterul Manole din le-
gendă (schimbat din Manea, după cum din
Neagoe Vodă s'a făcut Negru Vodă) a trăit
cu adevărat.

Se vorbeşte într'o istorie veche din veacul
al 17-lea despre unul Grigore Cornescul din
ţinutul Hotinului, „ce era foarte meşter de
scrisori şi de săpături la pietre şi alte lucruri".

El a trecut Nistrul la cetatea polonă Ca-
meniţa şi i-a făcut chipul de ceară întocmai,
cu toate tocmelele ei din lăuntru şi din afară
şi a trimis-o la Constantinopol; şi mult s'au
mirat Turcii de minunea aceia a meşterului
român.

Un italian care a fost mulţi ani profesor
la curtea lui Brâncoveanu şi a cunoscut ţara
a scris despre noi: „Invaţă tot ce văd şi nu
e lucrare de mână, fie de modă turcească,
italiană, nemţească etc., pe care să n'o facă
întocmai... In casa Cantacuzinilor am văzut
un tânăr servitor care desemna atât de bine
cu peniţa, că desenele păreau tipărite..."

Ne mândrim cu o sumedenie de lucrări de
mari meşteri români ai trecutului, fără să mai
pomenim de lucrul străinilor (Saşi, Poloni,
Sârbi, Greci şi alţii) pe lângă cari au deprins
şi ai noştri toate meşteşugurile vremii.

Nu ni-e ruşine să spunem că am învăţat
meseriile dela alţii. Meşteşugurile cer linişte

multă vreme de liniște; tocmai de ceia ce noi n'am avut parte. Polonii și Ungurii (cu Sașii) erau în atingere de-a dreptul cu artele și învățătura apusului și apoi ei n'au avut șirul de lupte cu Turcii cum am avut noi. Iar Grecii, Bulgarii și Sârbii, căzuți sub stăpânirea turcească, isprăviseră cu luptele. Meșterii cei buni dela ei fugeau la noi ca să caute de lucru. Fiind noi siliți să fim mai mult ostași am rămas ceva mai în urmă cu înflorirea meșteșugurilor de tot felul, față de unii vecini.

Datori suntem acuma să-i ajungem.

DESPRE COMERȚUL ROMÂNESC IN VREMEA VECHE

Nevoia schimbului de mărfuri între Țările Române și vecine s'a simțit încă dela întemeierea lor.

Intâii voevozi au bătut bani pentru trebuințele plăților. Dar fiindcă veneau negustori din alte țări pela noi, banii lor de aur și argint (ungurești, nemțești, polonezi, mai târziu și turcești și alții) umblau și prin țările noastre. Totuși banii erau rari și foarte scumpi.

Se făceau cumpărături—și din lipsă de bani, se prețuiau prin producte sau vite. Se chemau din sat oamenii „buni și bătrâni“ (cum se zicea odinioară) ca să hotărască schimbul.

O bucată de pământ, o moșioară, s'a pre-

ţuit odată cu: un cal bun, două cupe, două linguri şi o cingătoare de argint. Cu un galben se cumpăra o moşie arată şi semănată gata. Se da un bou, o vacă cu viţel şi un cojoc pentru un galben.

Noi eram un popor de ţărani (păstori, şi plugari) şi de ostaşi, mereu cu arma în mână ca să ne apărăm de încălcările vecinilor. Nu aveam liniştea trebuincioasă ca să ne îndeletnicim cu toate meşteşugurile de care avea nevoie populaţia ţării. Şi neavându-le, eram siliţi să cumpărăm unele mărfuri dela vecini, în schimbul produselor noastre agricole.

Cei dintâi organizatori ai comerţului cu vecinii au fost: Mircea cel Mare în Muntenia şi Alexandru cel Bun în Moldova. Acesta din urmă a făcut legături de comerţ cu vecinii şi a pus vameşi la hotare şi în oraşe. Se lua vamă (taxe) şi dijmă din mărfuri pentru visteria domnească.

Vechiul nostru export se facea cu:

Sirezi de boi şi vaci care luau calea Pologoniei, a Ungariei; ba ajungeau până în Anglia şi Italia.

Seul vitelor era căutat la Constantinopol,

iar carnea o mâncau numai creştinii. *Oile* erau cumpărate de Turci şi Tătari, pentru ei. *Brânza* noastră mergea pe la toţi vecinii. *Lâna* era cumpărată de negustori saşi pentru a fi prefăcută în postavuri. *Caii* (mai ales cei moldoveneşti) erau foarte preţuiţi de Unguri, Poloni şi Turci. Dar Domnii opreau adesea vânzarea lor, fiindcă trebuiau ţării pentru oaste. Carele de *peşte* mergeau spre Polonia şi Ardeal, pe toate drumurile.

In vechime noi am făcut un comerţ întins cu belşugul de *miere* şi *ceară* românească, de foarte bună calitate, căutată mult la Constantinopol, până în Italia şi Franţa.

In moscheele şi palatele Constantinopolului, în marile biserici creştine din Răsărit şi Apus, ca şi în multe castele de regi şi prinţi, se ardeau lumânări din curata ceară românească, foarte preţuită pe acele vremi. *Lemnele* erau cerute mult pe pieţele turceşti pentru facerea corăbiilor, palatelor şi caselor. Ţineam din *sare* toată Turcia din Europa şi Ţările Balcanice. *Porcii* românesti se creşteau în număr mare ca să fie vânduţi în Ardeal e au preţ bun.

Mai vindeam *piele* şi *blănurile* animalelor sălbatice şi domestice, fiind cumpărate de meşterii nemţi şi unguri.

Grâu şi celelalte ceriale nu vindeam fiindcă se cultivau puţine şi abia ajungeau pentru locuitori şi pentru nevoile oştilor turceşti dela Dunăre, în zilele acelor Domni cari trăiau în pace cu Turcii şi plăteau tributul.

Mărfurile ce aduceam din ţările străine erau:

Cuţite, topoare, săbii, săgeţi, suliţi, clopote şi alte unelte de metal pentru nevoile caznice şi luptă. Acestea le cumpărau dela meşterii ardeleni sau dela Nemţii din Ţările Germanice şi Polonia. *Postavuri nemţeşti, pălării, pânză subţire, mătăsuri haine gata* pentru boeri, aduse la noi prin negustorii saşi şi polonezi.

Corăbiile italieneşti, turceşti (greceşti) ce veneau la Cetatea Albă, Chilia, Galaţi, şi Brăila ne aduceau: *orez piper, untdelemn, lămâi* şi *alte, mirodenii, ştofe scumpe* (brocard) lucrate cu fir de aur şi argint pe catifea, pentru boeri şi Curtea domnească, cu-

sute în atelierele greceşti din Constantinopol şi în oraşele Italiei.

Blănurile ruseşti de samur se aduceau tocmai dela Moscova, când năpădise luxul între boierii noştri.

Ca să ne facem o ideie de preţul lucrurilor, vom arăta că pe la anii 1700, 2 chile de grâu se vindeau cu o para (un ban); 25 oca unt costa 1 leu; un cot de postav 15 parale; un berbec 8—10 parale.

Ni s'ar părea că aveau preţuri de râs produsele de vânzare, dar banii fiind rari de tot şi scumpi, pentru lumea de atunci viaţa nu era ieftină.

CUM SE FĂCEA COMERȚUL IN VEACURILE TRECUTE

In afară de cumpărările şi vânzările (importul şi exportul) ce se făcea prin schimbul bogăţiilor cu vecinii, câştigul cărăuşilor ca şi visteria ţării, aveau alt isvor:

Mărfurile cari veneau cu corăbiile în porturile româneşti (Brăila, Cetatea Albă, Chilia, Galaţi) pentru Ungaria, Polonia şi Germania, treceau pe la noi şi erau vămuite de noi. Iar dacă mărfurile acestor ţări erau duse spre ţările de dincolo de Dunăre, ori erau cărate în porturile noastre, de asemenea erau supuse la taxe de vamă pentru venitul visteriei Ţărilor Române.

Transporturile pe uscat se făceau cu care mari de lemn (harabale, chervane) acoperite cu rogojini, câte mai multe la un loc (în caravane) cu călăuze şi ostaşi de pază dela cârmuire. De obiceiu, şi negustorii mergeau cu carele pline de mărfuri fiindcă vânzarea o făceau în cale. Călătoriile se făceau cu multă greutate, drumurile fiind grele şi nepietruite ca azi. Din această pricină, popasurile erau dese şi lungi pentru odihna oamenilor şi a vitelor. La popasuri se făcea un *târg* (*iarmaroc*). Venea lumea din satele vecine să-şi cumpere cele de trebuinţă dela negustorii călători. De obiceiu, drumul de negoţ era dela un oraş la altul, drum bătut şi cunoscut de satele vecine, care ţineau calea căruţelor, sau mergeau la zile anumite la hanurile din oraşe, unde trăgeau negustorii cu mărfuri de vânzare.

Ce a fost *hanul* pentru negustorii drumeţi (ambulanţi) greu ne putem închipui, fiindcă aceste clădiri adăpostitoare de chervane încărcate de diligenţe de poştă, au pierit.

Hanul era o întindere mare de loc înconjurată de toate părţile cu ziduri înalte şi groase ca de cetate Pe toate laturile clădirei se înşirau odăile de prăvălii (unele hanuri aveau două caturi) cu uşi groase de stejar îmbrăcate cu fier, cu ferestruici mici armate cu drugi groşi de fier; apoi erau magaziile întunecoase şi zăvorâte, pivniţele adâncite în pământ cu ascunzători. In aceste încăperi îşi ţineau negustorii străini mărfurile în depozit până le desfăceau pe toate. Afară de prăvălii' erau odăile de mosafiri, fântâni, şoproane pentru nutreţuri şi adăpostul vitelor, pentru chervane... mormane de gunoaie pe unde scormoneau porcii şi toate lighioanele curţii... Şi armă de surugii, de slugi, cărăuşi, de negustori, muşterii cari foiau încoace şi încolo de dimineaţa până seara.

Se putea intra în curtea hanului pe subt un gang, unde o uşă groasă de stejar legată cu şine de fier, cu lanţuri, cu zăvoare, se deschidea dimineaţa şi se închidea seara, ca la o cetate. In orice clipă paznicii cu săbiile afară stăteau lângă poartă.

Când soseau alte care cu mărfuri noui, era

o adevărată sărbătoare în oraş. Lumea alerga cu grămada la hanuri să vadă cum se împart mărfurile negustorilor. Erau negustori cari aduceau numai mărfuri dela Braşov, alţii mergeau numai la Muscali, alţii aduceau mărfuri turceşti şi greceşti, alţii mărfuri nemţeşti dela Lipsca (se chemau lipscani), alţii din Polonia şi a.m.d. Prăvăliile negustorilor aşezaţi erau rânduite toate pe aceiaşi uliţă după felul mărfurilor. Felul mărfurilor dădea numele străzii: Uliţa cojocarilor, şelarilor, postăvarilor, băcanilor, etc.

Prăvălia sau dugheana de oraş era o odăiţă scundă învelită cu şindrilă; peste ferestre cădeau seara obloanele prinse de acoperiş. Un umbrar de scânduri se întindea până în stradă. Subt această şandrama se întindea ziua taraba cu mărfuri la vederea trecătorilor. Pe un scăunel stătea negustorul, iar ucenicul (vânzătorul) lăuda în gura mare marfa ori cui trecea pe uliţă.

Cârciumele vechi erau în pivniţe, sau nişte bordeie, în care te coborai pe scări de lemn sau de pământ şi cel mult dacă aveau un umbrar la uşă. Cârciumile erau foarte rare

fiindcă pe atunci oamenii nu beau ca az. Ţăranii beau un vin făcut acasă din miere, numit mied.

Vinul de struguri s'a răspândit, ca băutură prin sate, abia de vreo 2-3 sute de ani. Până atunci via era cultivată numai de boieri, mânăstiri şi de vierii Curţii Domnului. Rachiul se cunoaşte de când au venit cei dintâi Ovrei la noi, după ani 1600. Ei au venit din Galiţia şi Polonia, aducându-ne o băutură necunoscută nouă: holirca (rachiul tare). Ca vânzători de această marfă otrăvitoare s'au aşezat Evreii în Moldova, deschizând cârciume. Moldova a avut un comerţ înfloritor până la căderea porturilor Chilia, Cetatea Albă şi Brăila în mâinile Turcilor. Turcii au dat lovitura comerţului nostru prin ocuparea, pentru veniturile lor, a porturilor, prin sarcinile impuse Ţărilor Româneşti de a aproviziona oştile turceşti şi împărăţia cu produse luate dela noi pe nimica toată, ori cu preţurile pe cari le hotărau ei. Numai ceia ce rămânea din vite şi produse, se îngăduia să se vândă altor ţări vecine. Ţările Române erau numite „cămările Sultanului".

meseriaşilor din breaslă, cum şi darea plătită de fiecare către breaslă.

Fiecare frate era dator să asculte de staroste şi să se supuie fără murmur, să se ducă să lucreze unde e trimis. Nimeni n'are voie să lucreze ceva fără ştiinţa starostelui; nimeni nu putea primi vre-un ucenic fără voia starostelui; dacă doi meseriaşi se întovărăşeau pentru a face ceva, trebuia să capete învoire dela staroste; iar dacă venea vre-un meşter să se aşeze, trebuia să plătească darea şi să aducă plocon starostelui breslei.

Neînţelegerile dinte breslaşi, abaterile dela regulile breslei, nesupunerile, erau judecate de staroste ajutat de 15 bătrâni din breaslă.

Cine încerca să calce obiceiurile breslei, era supus blestemului trecut în catastif şi întărit de episcop; şi acest blestem spunea aşa:

Să fie blestemat de Dumnezeu, de Maica Domnului, de sfinţii Apostoli, de toţi sfinţii părinţi ai Bisericii. Lemnul să putrezească, fierul să ruginească, piatra să se risipească, iar trupurile lor să stee întregi. Să-i înghită pământul de vii, să-i umple bubele şi să-i roadă viermii cei neadormiţi, procopseală

să n'aibă toată viața lor, să intre în focul iadului, să-i muncească toți dracii, pentru că au călcat obiceiul breslei.

Toate aceste jurăminte se ceteau breslașilor la altarul bisericii.

Afară de jurământ, vinovații erau pedepsiți cu bătaia și cu gloaba (sau amenda); mai ales ucenicii și calfele cari n'ascultau, ori fugeau dela lucru, sau ziceau vre-o vorbă de ocară „jupânului, jupânilor" (starostelui) erau bătuți la tălpi, în uliță, în văzul lumii.

Stărostia ținea cutia (casa de bani) unde strângea dările, gloabele (amenzile) și milostenia. Veniturile breslei serveau pentru ajutorarea meseriașilor scăpătați bolnavi și neputincioși la lucru, pentru îngropăciuni, pentru praznicile breslei, pentru întreținerea bisericii breslei, sau pentru daruri diferite pe la biserici ca, de pildă: icoane, candele, cărți, clopote, odăjdii, untdelemn, lumânări și altele.

Fiecare breaslă își avea sfântul ei ocrotitor patronul. La ziua sfântului se făcea adunarea fraților, ca să aleagă alt staroste, să puie la cale nevoile bresei, să se facă judecăți. In ziua aceia se făcea o slujbă mare la biserica

breslei. Frații veneau în rând cu starostele în cap și cu steagul breslei pe care era zugrăvit sfântul patron; se aprindea candela breslei și lumânarea breslei. Această lumânare era groasă, uneori cât omul și înaltă de 2 metri. Era învăluită în mușama zugrăvită cu chipul sfântului de breaslă; iar când murea câte un frate, lumânarea aceasta, candela și steagul breslei se purtau până la mormânt.

După slujbă, se întindea o masă mare și se chemau săracii să ospăteze, ca să fie de sufletul morților dintre breslași și al binefăcătorilor: Domni, boeri și fețe bisericești cari au întărit drepturile breslei și i-au făcut daruri. Ziua sfântului patron nu se petrecea cu cântece de lume și jocuri, ci cu cântări religioase. Și orcine călca obiceiul acesta, era amendat.

Multe biserici au rămas din vremea acestor meseriași harnici și evlavioși; și ele poartă și azi numele breslei care le-a întemeiat și înzestrat: Biserica Olari, Cărămidari, Șelari, Tălpălari, Precupeți și altele...

Dar breslele au avut și părți rele. Ucenicii și calfele lucrau câte 6 ani la meșter

până să capete dreptul de a-şi deschide atelier sau prăvălie pe socoteala lui. Şi atunci li se puneau tot felul de piedici de către breaslă, ca să nu se sporească numărul concurenţilor. Până să-şi capete dreptul, calfa trebuia să plătească o dare către breaslă şi să dea plocoane pela staroste şi sfetnicii lui.

O calfă săracă n'avea viitor, fiindcă nu avea cu ce plăti toate dajdiile către breaslă ca să poată să-şi deschidă prăvălie (atelier); iar dacă nu era în breaslă, nu putea lucra nimic. Nu putea fi întrecere între maeştri şi negustori, fiindcă preţurile erau fixate de staroste şi marfa era de aceiaşi modă, de aceiaşi calitate şi în cantitate ştiută. Concurenţa nu era îngăduită; dimpotrivă, era pedepsită. Dacă unul voia să vândă cu un preţ mai mic, ori să facă nişte haine ceva mai deosebite, ori să puie o piele mai fină la încălţăminte, era oprit şi amendat.

Nefiind libertate în afaceri şi nefiind concurenţă, comerţul şi meseriile înnaintau foarte greu; întreprinderile întâmpinau piedici şi perfecţionarea meşteşugului era aproape pedepsită în loc să fie încurajată.

De aceia când au venit modele din apus, breslele noastre nu puteau mulţumi gustul publicului; şi atunci a urmat căderea meseriaşilor români închişi în regulile aspre ale breslei prin năvala negustorilor şi a meşteşugarilor streini, cari le-au luat locul, ori le-au făcut o concurenţă care a adus ruina băştinaşilor.

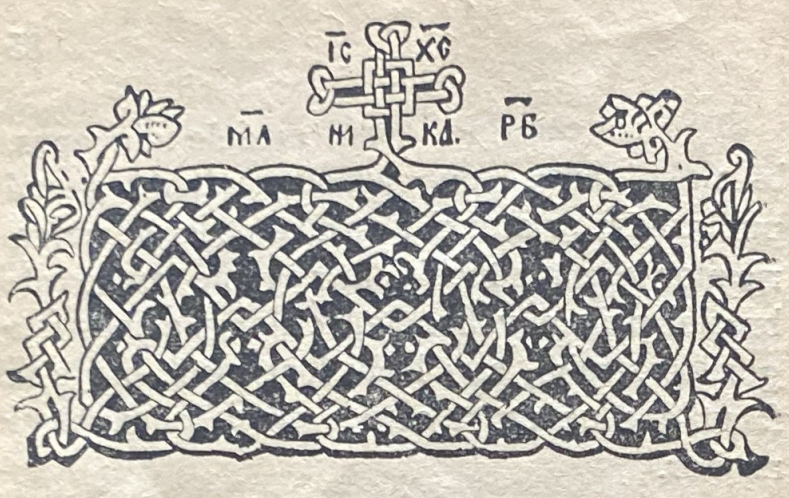

CUM SE FĂCEAU JUDECĂȚILE; PEDEPSIREA VINOVAȚILOR

Din vechi vremuri, neînțelegerile dintre săteni se împăcau de juzii sau cnezii (în Ardeal și Banat li se ziceau chinezi) satului, înconjurați de oamenii bătrâni. Stăpânirea unui jude se întindea asupra mai multor sate, fiindcă satele erau foarte risipite pe atunci; și această putere a judelui de a împărți dreptatea se întindea adesea asupra unui ținut întreg, care a lua numele de județ. Când zicem județul Vâlcii, județul Romanațului, Mehedințului, pomenim încă pe cei dintâi juzi cari s'au chemat: Vâlcea, Romanațu și Mehedințu. Juzii satelor erau aleși. Cel mai bătrân om din sat dăruia județului o cârjă

împodobită după obiceiu. Judecata se făcea la umbra unui copac bătrân, ori în fața bisericii. Cel nemulțumiți mergeau la judecata părcălabului de ținut (sau ispravnic) și apoi la Vodă, la judecata domnească (numită divan).

Cele mai multe neînțelegeri se iscau din pricina călcării avutului; erau certuri pentru pământ. Pe atunci moșiile nu erau măsurate și trecute în planuri ca azi. Ci se spunea în graiu viu sau se trecea în actul de proprietate: Dela case lui Tănase până la valea Plopilor, până la movila Lupilor și până la pădurea Popii, este locul lui Toader Gândul. Și ca să se ție minte hotarul, se aduceau fii cari erau duși cu martori de față să vadă pe unde merge hotarul pământului părintesc. Și ca aceștia să nu uite, li se dădea niscaiva lucruri frumoase, sau o bătaie bună, ori îi trăgeau de chică, cât ținea hotarul. Dacă moșia era a mânăstirii, copiii aceștia erau dați la mânăstire. Hotarul se însemna cu pietre din loc în loc, cu cenușă îngropată, sau se însemna cu un fier înroșit pe copaci.

Cu vremea, semnele se stricau, sau erau schimbate de cei șarlatani. De aceia se iscau certurile și judecățile.

Daraverile de pământ se judecau de Domn, sau în lipsa acestuia, de vornic. Ca să înlesnească judecarea atâtor procese, Domnul ţinea scaune de judecată prin mai multe oraşe ale ţării, pe unde venea odată pe an să împace pe împricinaţi. Orice curte domnească avea o sală mare unde se ţinea divanul. Deasupra scaunului domnesc era icoana lui Christos şi o candelă ce nu se stîngea niciodată. Mitropolitul sta la dreapta Domnului, iar boerii de divan (boerii de sfat) la stânga. Inainte de judecată, se făcea o rugăciune. In faţa divanului venea pârâşul şi pârâtul, fiecare, pe rând, spunându-şi păsul. Mitropolitul îşi dădea cel dintâi părerea, apoi boerii şi la urmă Domnul, care certa pe vinovat, hotăra pedeapsa sau iertarea.

Dacă era nevoie de cercetare la faţa locului, Domnul trimetea un boer. Trimisul lui Vodă chema pe pârâş, pe pârât, vecinii, martorii, să cerceteze adevărul.

Se chemau întâi *martorii,* vecinii. Aceştia după ce jurau pe cruce, spuneau tot ce ştiu şi au văzut. Dacă era o daraveră de călcarea unei proprietăţi, martorii luau pământ din

hotarul drept ştiut de el, îl puneau într'o traistă şi traista o aşezau în spate sau pe cap. Mai des se obişnuia o brazdă pe care martorul o purta în cap cât ţinea hotarul. Aceasta însemna că să n'aibă linişte în pământ de nu vor spune adevărul.

Deseori jurământul cu brazda în cap era întărit de o *carte de blestem* adusă dela o înaltă faţă bisericească, prin care se arăta că hotarul aşa este cun scrie cartea. Stăpânul adevărat mergea cu lumânări aprinse cu cartea de blestem pe piept, iar martorii cu pământ din hotarul cel drept pe cap. Oamenii se înfricoşau de blesteme şi adevărul era spus cu frica de Dumnezeu.

In cartea de blestem, Mitropolitul sau episcopul arăta că cutare, după spusa lui, are moşia cutare cu hotarul dela... până la.. Dacă se lăcomeşte şi ţine cu strâmbătatea tăgăduind dreptatea, să fie blestemat de Dumnezeu, de Maica Domnului, de cei 12 apostoli, de toţi sfinţii părinţi ai Bisericii. Procopseală să nu vadă, ostenelile şi sudorile să-i fie spre pierzare; fierul, pietrele să putrezească, dar trupul lui nu, dacă ţine cu minciuna. Iar de va urma calea dreaptă, mărturisind adevărul, să fie iertat şi bine cuvântat.

Când nu se găseau martori cari să fi văzut pârâşul aducea *6 jurători*, oameni din sat, cari mărturiseau că cunosc pe pârâş ca om de treabă şi cred în spusele lui. Pârâtul trebuia să aducă 12 jurători cari să spuie contrariul. Pârâşul căta apoi 24 de jurători de partea lui şi aşa până ce unul nu mai găsea de două ori mai mulţi jurători. Cine avea cei mai mulţi jurători, acela avea dreptate. Inainte de a fi chemaţi, oamenii cari se făceau jurători, mergeau la biserică cu toţi fruntaşii satului şi preotul în odăjdii ieşea în faţa altarului cu Evanghelia şi crucea ca să ia jurământul jurătorilor, că au să fie drepţi.

După dovedirea dreptăţii, proprietarul căpăta hârtie dela divanul domnesc cu pecete (hrisov, sau act de proprietate cum am zice azi).

Toate aceste regule de judecată nu erau scrise, ci se păstrau din tată în fiu. Tot după *obiceiul pământului* rămas dela bătrâni, se judecau şi celelalte procese: furturi, omoruri, călcări în avutul altuia, înşelăciunea etc.

Văzând unii Domni că după obiceiul vechiu, judecata poate greşi şi ca că ştie toţi oameni ce e îngăduit şi ce nu, au întocmit legi scrise sau *pravile*, după cărţile greceşti slavoneşti şi latineşti. Alexandru cel Bun a dăruit cele dintâi pravile; apoi Vasile Lupu şi Mateiu Basarab. Călcările de legi se judecau după pravile, dar cele mai multe după obiceiul pământului.

* * *

Pedepsele erau grozav de grele şi crude. Cruzimea lor dovedeşte că le-am împrumu-

tat dela vecini, căci poporul român e blând din fire şi iertător.

Cele mai răspândite pedepse erau: Închisoarea; amenda (gloaba); bătaia la tălpi; munca silnică la ocnă; scoaterea ochilor; tăierea nasului, a urechilor, a mâinilor, a picioarelor, a limbei; ţeapa şi spânzurătoarea cu capul în jos; bătaia cu biciul în văzul lumii; arderea de vii; tăierea capului; tăierea în bucăţi şi atârnarea trupului sfârtecat în prăjini la marginea drumului; legarea la stâlp şi desbrăcarea în pielea goală; arderea cu fier roşu pe frunte; trestii ascuţite sub unghii; legarea de cozile cailor şi bătut; aşezarea pe măgar cu faţa spre coadă şi plimbat astfel pe uliţi; coarnele (un cerc cu 2 ţepuşe ce se aşeza pe cap); butucul şi obezile (2 lemne ce se legau de picioare şi mâini, strângându-l), deaba (un fel de jug în care se vâra capul şi mâinile vinovatului). Deaba se aşeza la casa obştei, primăria, la casa boerului ori în curtea bisericei.

Erau anumiţi oameni de meserie cari împlineau aceste cruzimi (se chemau *călăi*).

Când nu se descoperea făptuitorul unui

omor, tot satul plătea amendă. Dacă se găsea un mort *pe locul* cuiva, i se lua pământul, ba plătea şi gloabă (amendă). Vedeţi cât de aspre şi nedrepte erau judecăţile făcute după bunul plac. Cineva judeca cu mânie, altul nu-şi bătea capul să facă cercetare; şi atâta lume nevinovată era pusă la chinuri grozave, ori era pedepsită prea aspru. Nu erau judecători de meserie în veacurile trecute şi nici legi scrise pentru toate greşelile omeneşti. Hatârul, fără de legile curgeau şir. Boerii ţineau cu boerii şi ţăranii adesea n'aflau dreptatea nicăeri.

Sunt şi azi nedreptăţi şi pedepse (căci oamenii greşesc mereu) dar sunt cu mult mai puţine şi mai uşoare faţă de vremile vechi.

CUPRINSUL

Pag.

1. *Cum s'au întemeiat satele* 5
Ilustrație: Un bordeiu, desen Fl. Stănculescu
2. *Cei dintâi cârmuitori* 11
Ilustrație: Un boer, desen D. Stoica
3. *Cum s'au întemeiat orașele* 15
Ilustrație: La o masă boerească, desen D. Stoica
4. *Ocârmuirea țării în vremea veche* 21
Ilustrație: Doi boeri, desen Victor Popa după R. Piecarscki
5. *Cetățile noastre* 26
Ilustrație: Cetatea Neamțului reconstituită de colonel Boerescu; desen Victor Popa, Poartă de cetate: desen după R. Piecarscki.
6. *Cum era întocmită oastea și cum se luptau Românii în vechime* 32
Desen: Un călăreț (D. Stoica); un buciumaș

și un plăeș moldovan (din Istoria Românilor de Aguletti); Olăcari (desen Victor Popa după Piecarscki)

7. *Lauda vitejiei românești de către străini* . . 40
8. *Creșterea vitelor și plugăria în vremea veche* 43
Ilustrații: Aratul (desen D. Stoica); plug de lemn aflat în muzăul dela Cluj
9. *Meșteșugurile din vremurile vechi* 53
Ilustrații: Troițe (din rev. de Arhitectură); furcă de lemn, doniță, portal și fântână cu troiță, desene copiate de D-na Viorica Savela
10. *Meșteri de podoabe și frumuseți (artiștii).* . 62
Ilustrații: Cerdacul lui Mogoș, desen reprodus de D-na Viorica Savela. Biserica lui Bogdan Vodă din Rădăuți
11. *Comerțul românesc în vechime* 67
Desen: Vignetă Victor Popa
12. *Cum se făcea comerțul în veacurile trecute* . 72
Desen de Raffet: Care de transport
13. *Cum erau organizați meseriașii și muncitorii în vechime (breslele)* 78
Ilustrație: Lumânarea breslei, din Istoria Comerțului de Bogdan
14. *Cum se făceau judecățile și pedepsirea vinovaților* 86
Ilustrații: Deaba sau jugul și coarnele (reconstituire de Victor Popa)